

**НЕВІДКЛАДНА СМС-ІНТЕРВЕНЦІЯ
ПРИ ХРОНІЧНІЙ СУЇЦИДАЛЬНОСТІ**

Як КОНВЕРСАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ЗБАГАЧУЄ КЛІНІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Горст Кехеле & Міхаель Б. Бухгольц

Резюме: Наскільки нам відомо, дотепер ще ніколи не була представлено і досліджено терапевтичне спілкування, яке понад місяць проводилось лише з допомогою смс. Ми презентуємо такий матеріал вперше і використовуємо конверсаційний мікроаналіз. Саме вимоги до стислості при веденні смс-спілкування дозволяють створити особливі афективні компресії, можна створити робочий альянс, видимим стає спосіб дії психоаналітичних інтерпретацій і, нарешті, стає можливим опис градацій емпатії. Однак ми застерігаємо від бажання зробити нові електронні медіа «власною» формою терапії та рекомендуємо дочекатися багатьох подальших досліджень такого типу.

Ключові слова: смс-терапія; невідкладна психотерапія; суїцидальність; конверсаційний аналіз; емпатія

Emergency Short Message-Therapy in a Case of chronic suicidality - How Conversation Analysis Enriches Clinical Observation

Summary: To our knowledge a therapeutic conversation, conducted by text-message only for one month has never been presented nor analyzed. For the first time, we present such material and analyze it by means of microanalytic conversation analysis. The results show that the forced conciseness of text messages allows the production of special emotional condensations, that a working alliance can be established, the modus operandi of the psychoanalytic "interpretation" can be made visible and, finally, levels of empathy can be described.

However, we warn against glorification of new electronic media as a stand-alone form of therapy and we advise to wait until further research of single case transcripts is conducted.

Keywords: Text-message therapy; emergency psychotherapy; suicidal risks; conversation analysis; empathy

В с т у п

У гострих психосоціальних невідкладних ситуаціях введення психотерапевтичного лікування, як правило, не має безпосередніх показів; доречними видаються заспокійливі заходи. Термін «невідкладна психотерапія» (Bellak & Siegel, 1987) у нас не усталився. Однак при скеруванні на стаціонарне лікування внутріпсихічний тиск швидко зменшується; а вихідна ситуація практично не зазнає впливу. Такий захід швидко варіює у своїй цінності, коли маєш справу з хронічним суїцидентом. Лікування такого пацієнта вимагає компетентної гнучкості особливо тоді, коли загрожує перерва

Невідкладна смс-інтервенція

– чи спричинена пацієнтом (напр., зумовлених професійною діяльністю), чи обґрунтована терапевтом.

Чи можуть нові медіа (е-мейл, скайп чи смс) викликати доцільні зміни у конфігурації ефективних терапевтичних процесів? У зростаючій кількості літератури бракує детальних розшифровок лікування, проведеного так, щоб можна було повчитися новому й обґрунтувати точки зору. Дехто вже почав досліджувати побутове смс-спілкування (Günthner 2012). Тут це слід поширити на терапевтичне смс-спілкування.

МАТЕРІАЛ

За згодою пацієнтки ми хочемо дослідити матеріал, наданий у наше розпорядження колегою – великим прихильником нових медіа. Мова йде про епізод, який відбувався у контексті відсутності пацієнтки, зумовленої її професійною діяльністю, та одночасно відпусткою цього терапевта. 30-річна пацієнтка звернулася по амбулаторне лікування до цього терапевта зі скаргами на хронічний суїцидальний настрій після смерті матері. В рамках дворічного лікування в контексті дисоціативного досвіду в анамнезі пацієнтки з'явилися відкриті питання випадків травматичного досвіду.

У зв'язку з професійною діяльністю пацієнтка мусила на кілька місяців поїхати до Південної Америки; терапевт же запланував кількатижневу відпустку на півночі Росії. До того часу обидвоє в час перерв вели відносно надійну переписку по е-мейл. На цей раз така можливість відпадала, і їм не залишалося нічого, крім обміну смс. Цей вид комунікації дотепер лиш дуже незначною мірою був предметом емпіричних студій. Гайдельберзька робоча група випробувала смс-міст як профілактику рецидивів після стаціонарного лікування (Bauer et al., 2008); однак у цій розвідці текстові можливості обміну смс були досліджені незначною мірою.

Сценарій, читачами якого ми будемо, наступний: дата 27 липня 200х року; пацієнтка готується до скорого відїзду, а через добрий місяць цей документ закінчується. В цей проміжок часу між обома відбувається смс-спілкування, задокументоване тут. Ми позначаємо пацієнтку як П – також і як скорочений підпис у кінці смс-повідомлення. Так само скорочення Т позначає терапевта.

Невідкладна смс-інтервенція

- [1] П (27.7.0х): дякую, багато про Вас думаю, даю собі раду, багато невпевненості, багато відкритих питань. Па, П
- [2] П (7.8.0х): ДТ*, саме вчасно – зараз можу прибирати і пакуватися. Раніше не могла. Дякую, па, П
- [3] П (8.8.0х): Дякую, зараз мушу не сидіти на місці, не маю права дати собі розслабитися. Знову надзвичайно самотня. П
- [4] П (9.8. 0х): ДТ, пройшла реєстрацію. З ним було ок. Він мусить мене залишити. Я зміцніла. А він раптом постарів + ослаб. Дякую + привіт П
- [5] П (11.8.0х): ДТ, і те, й інше, добре добралася і добре прийняли. Як у Вас, сьогодні увечері писатиму мейл. Багато всього. Дякую + привіт П
- [6] П (12.8.0х): бракує Вас, П
- [7] Р (12.8.0х): Чи я занадто від Вас залежу? Тут дотепер добре даю собі раду, та все ж таки. па, П
- [8] П (15.8.0х): ДТ, здається, за новим номером неможливо додзвонитися – тоді продовжуємо так. Всередині тяжко, зовні ок. Нема права на життя. Нині багато думала про Вас. па, П
- [9] Т(15.8.0х): „Нема права на життя"? Що вона зробила?
- [10] П(16.8.0х): Зараз з відстані я все бачу перед собою чітко, наче історію когось іншого. Я ненавиджу цю особу
- [11] Т: 16.8.0х): Як справи? Т
- [12] П (16.8.0х): Вона погана + цього ніколи не позбудеться. Марні спроби. Вона мучить себе + іншого
- [13] Т (16.8.0х): Дорога П, інша хто вона і що вона зробила. Наша тема номер один. Т
- [14] Р (16.8.0х): Не можу нічого з цим зробити, з відчуттям: я погана і нічого не варта+без прав. Це сидить глибоко+фізично, не піддається логіці
- [15] Т (17.8.0х): Це я розумію
- [16] П (17.8.0х): Бачте, я б так хотіла мати право жити
- [17] Т (17.8.0х): Хто дає на це дозвіл? Чим я можу посприяти? Т
- [18] Р (17.8.0х): Хто? Гарне питання: це не тато, не тільки, це щось вище, чим можете допомогти – помічне вже саме питання
- [19] Т (17.8.0х): Я переконаний, що це право базується на досвіді добрих стосунків. Па, Ваш Т
- [20] П (17.8.0х): Подзвоните мені, коли знову будете в ХХ? Відучора я працюю, і це добре, бо коли вихідна, забагато всього з мене вилазить, сподіваюся, у Вас все добре, дякую і Вам П
- [21] Т (17.8.0х): Звісно, я тоді Вам зателефоную, номер по мейлу. Робота точно допоможе. Т
- [22] П (17.8.0х): Дякую, я також постійно сподіваюся. У моментах, де я відчуваю жвавість, але тяжко. П
- [23] П (17.8.0х): Дякую, бадьоріше починаю день, аніж без Вас. П
- [24] П (18.8.0х): Доброго ранку! У Вас вечір. Учорашньої підтримки вистачає ще на початок сьогоднішнього дня. Па П
- [25] Т (23.8.0х): Повернувся у зону досяжності. Т
- [26] П (23.8.0х): Дякую, тішуся. Я ок. Якась спокійна, що стосується найближчих тижнів. Обставини змінюються також і тут я на самоті з цим, страхи тільки вночі у сні
- [27] Т (23.8.0х): Мене радує, що я це читаю. Т
- [28] П: (25.8.0х): ДТ, інші нудьгують за домом чи бояться хвороб, одна німкеня через це 4 дні тому полетіла додому. Так чи інакше у мене нема дому – все решта у мене ок. П
- [29] Т (26.8.0х): ДП*, дякую за новини. Що його творить - ДІМ? Па, Т
- [30] Р (26.08.0х): Там я в безпеці, там мені можна бути. – Моя душа втомлена життям, тут уже ніщо не допоможе, ну і нехай.

· скорочено: Дорогий терапевте (прим. пер.)

* скорочено: Дорога пацієнтко (прим. пер.)

Невідкладна смс-інтервенція

- [31] Т (26.8.0х): *Ubi bene, ibi patria** – і римляни так кажуть. Вашу душу неможливо зруйнувати. Т
- [32] П (26.8.0х): Він міг би подзвонити, але він цього не робить. Він міг би приїхати до мене, але він цього не робить. Я лежу тут, де жарко і вогко, розпадаюсь. Розсипаюсь, розчиняюсь.
- [33] Туга за звільненням, за кінцем. Найліпше було б не бути самій
- [34] Т (26.8.0х): *Це любов без взаємності. Відпустіть. Т*
- [35] Р (26.8.0х): Так, плачу, це так боляче. Ще й тому, що Ви так далеко.
- [36] Т (26.8.0х): *Плакати треба, оплакування означає крок за кроком відпускати. Та й я ж дуже міцно пов'язаний з Вами. Па, Ваш Т*
- [37] П (26.8.0х): Це правда, але чому. Моє життя, моя душа, моє тіло, все марно, все дарма. Взяти і померти – настільки погано.
- [38] Т (26.8.0х): *У Вас були причини багато йому дати – але ці причини вже більше не діють. Це погано. Т*
- [39] П (26.8.0х): Ви мене розумієте, моєму життю кінець.
- [40] П (26.8.0х): Уявляю собі, що мені можна бути біля Вас, зовсім поряд, і що Ви витримуєте мене, аж до моєї смерті
- [41] П (27.08.0х): ДТ, все більш-менш налагодилось, і перепрошую, але це було жахливо. Я тільки хотіла, щоб це припинилося. П
- [42] Т (27.8.0х): *Це фантазування містить також зародок бажання бути поряд зі мною, ну і добре. Т*
- [43] П (27.8.0х): Я уявляла собі, що лежу у Вас на руках, кажу, як мені погано, і перестаю дихати
- [44] Т (27.8.0х): *ДП, все в порядку. Т*
- [45] П (27.8.0х): Мені зараз краще, але я не можу цього більше витримувати, заново кожен раз.
- [46] П (27.8.0х): Хотіла би зараз поговорити
- [47] Т (27.8.0х): *То подзвоніть зараз! Т*
- [48] П (27.8.0х): Ну то я спробую.
- [49] П (27.8.0х): Не виходить з німецькою карткою, з місцевою також ні, але дякую – бачте, тут багато що дається мені легше менше тиску, більше простору, але я все ж таки не можу цього позбутися.
- [50] П (27.8.0х): Вона завдає собі болю, але всього замало, і щось її таки стримує, розірвати, розірвати, зв'язати, з'валтувати
- [51] П (27.8.0х): Усе в ній брудне і погане, оболонка оманлива і брехлива, де ж та кара, щоб прибила мене, щоб я знову знала, що життя для мене нема.
- [52] Т (27.8.0х): *Вона ідентифікована зі зловмисником – а що ж було її часткою? Т*
- [53] П (27.8.0х): Вона не має права відчувати життя, насолоджуватися, вона не має прав, інші їх мають, тепер наче настав час на новий удар, я вже не можу цього витримувати.
- [54] Т (27.8.0х): *Ні, вона має право, бо що було, те минуло. Т*
- [55] П (27.8.0х): Я нічого не варта.
- [56] П (27.8.0х): Вона жалюгідна, гідна зневаги. Вона заслужила на погане, на приниження, на образу. Вона тут для цього, її можна використовувати, вона не має прав.
- [57] П (27.8.0х): Я більше не знаю, що робити, розганяюсь, і об стіну
- [58] Т (28.8.0х): *Для мене вона цінна якраз своїм досвідом. Т*
- [59] П (28.8.0х): Не зліться, якщо одного разу разу я більше не витримаю. Не думайте погано, тоді це буде добре.
- [60] Т (28.8.0х): *Я не думаю погано. Але Ви самі страждаєте. Т*
- [61] Т (28.8.0х): *Чи вже краще Т*
- [62] Т (30.8.0х): *Як справи? Мені варто пережити? Я перепитую вже втретє. Т*
- [63] П (30.8.0х): ДТ, була в поганому стані ці дні сама в дорозі. Вже й не можу сказати, що я робила. Ненавиджу це. Знову й знову починати заново це краде енергію у всього іншого що я мала чи могла б зробити. Вашої відпустки залишилося мало, незважаючи на все час біжить. П

---

* Де добре, там і батьківщина (лат. - прим. пер.)

Невідкладна смс-інтервенція

- [64] Т (31.8.0х): *Добре, що Ви вже повернулися з ВИПРАВНОЇ КОЛОНІЇ. Приводом була актуальна напруга у відносинах з колегою?*
- [65] Т (1.9.0х): *Я в готелі, де є доступ до е-мейлу. Т*
- [66] П (1.9.0х): о 10.32 ДТ, знову краще, вітання П
- [67] Т (1.9.0х): *Дякую. Знайдете час на е-мейл? па, Т*
- [68] П (1.9.0х): о 18.59 Так, без проблем, думала Ви не виходите в інтернет
- [69] П (1.9.0х): о 19.06 Написала, але відповіді від Вас не отримала, тоді я краще почекаю. Така рада, що справи вже не такі кепські. А як у Вас. П
- [70] Т (1.9.0х): *ДП, прочитаю мейл сьогодні в обід. Т*
- [71] Т (1.9.0х): *Мейл не отримав. Вишліть ще раз. Т*
- [72] П (2.9.0х): ДТ, може Ви приїдете до мене в гості? На повному серйозі. П
- [73] Т (2.9.0х): *Це питання, на яке звідси я так просто не можу відповісти; як я можу до Вас додзвонитися з ХХ? Па, Т*
- [74] П (2.9.0х): Це просто. Ми мусимо лише домовитися через смс. До 15.9 я живу тут і до мене можна зателефонувати. Подумаєте про це?
- [75] Т (2.9.0х): *Я подумаю про це, обов'язково. Т*
- [76] П (3.9.0х): ДТ саме написала Вам мейл, все більш-менш. Справді – зовні я не старію. Всередині я вже стара. Коли і як настане кінець і що це таке. Па. П
- [77] Т (3.9.0х): *Побачимо, чи знайду я Ваше повідомлення цього разу Па Т*
- [78] П (3.9.0х): ДТ, дякую за мейл, відповіла. Сьогодні було зовсім добре. Чому я така залежна від Вас?!
- [79] Т (3.9.0х): *Бути залежним, за Джоном Боулбі, це базова мотивація, здатність для важких часів. Ваша незалежність була захисним панцирем. Т*
- [80] П (3.9.04): ДТ, день був добрим, але моя душа слабка і безпорадна. На вихідних маю чергування, це буде до речі. Ще п'ю зараз вино на балконі і йду в ліжко. Жарко
- [81] Т (3.9.0х): *Так, нам треба ще дещо пропрацювати*
- [82] П (3.9.0х): Напевно, і то зараз. Однак надто пізно. Вакуум, який спричиняє біль
- [83] П (4.9.0х): Я відчуваю частини фізично. Діти, молодь, тоді й дорослі з поганими намірами, пута біль сором сором зневага до себе самої
- [84] П (4.9.0х): У ній є також впевненість і сила, це правда, та інші речі часто такі сильні і перемагають. Я надто важка, надто брудна, надто погана
- [85] Т (4.9.0х): *Ті події, які Вас перевантажують, ми колись – прояснимо, диференціюємо, що коли й хто Вам заподіяв! Па Т*
- [86] П (4.9.0х): Дякую за Вашу відповідь. Прокидаюся й отримую вістку від важливої для мене людини. Це добре. Як справи у Вас?
- [87] Т (4.9.0х): *дякую, в мене все добре, сьогодні знову конференція. Па Т*
- [88] П (4.9.0х): А я думала, Ви у відпустці. Для Вас це дуже важко, що вона на Вас так зациклена? Для мене це важко. П
- [89] Т (4.9.0х): *Відпустка більшість часу – Ваша фіксація: для мене є бажаною Т*
- [90] П (4.9.0х): о 10:47. А для мене це добре, коли я це допускаю? Поки наш зв'язок добрий так, та коли ні, це мучить. Наразі це мене розриває
- [91] Т (4.9.0х): *Це правда. Зараз виходжу, до зв'язку Т*
- [92] П (4.9.0х): ДТ, я думаю, я цього не витримаю. Абсолютно не уявляю як повертатися і не знаю жодного іншого місця для себе. Повільно дрейфувати зі світу.
- [93] П (4.9.0х): о 14.58 Піти. Я в розпачі. Самотня
- [94] П (4.9.0х): о 23.40 Це добре, що Ви пишете, я така важка, така важка
- [95] Т (5.9.0х): *о 7.35 Самотність виникає у Вас всередині, але Ви не самі. Т*
- [96] Т (5.9.0х): *о 7.45 Вам потрібне це ехо. Т*
- [97] П (5.9.0х): о 11.32 ДТ, Ви казали, що залежність бажана. Я не можу зрозуміти сенсу. Я так багато думаю про Вас
- [98] Т (5.9.0х): *о 21.30 У скрутні часи з.¹ має сенс. Т*
- [99] П (5.9.0х): о 13.30 Я більше цього не витримую. Я постійно думаю, що дурю сама себе цим зв'язком. Я не знаю, що мені робити.

¹ тут: залежність (прим. пер.)

Невідкладна смс-інтервенція

- [100] *Т (5.9.0х): о 21.35 Терапевтичний зв'язок може бути допомогою. Може, повинен виражати, що Ви не покинуті. Т*
- [101] *П (5.9.0х): Але почуваю себе покинутою, знаю, що те, що Ви для мене робите, є чимсь особливим, але більше не можу по-справжньому відчувати і вірити в це. Зараз Вас покидаю*
- [102] *Т (5.9.0х): Як виникають ці коливання? Так стрімко Т*
- [103] *П (5.9.0х): І те, й інше болить однаково сильно. Чекання і сподівання та відрікання. Але все одно дякую. Зануритися, втонути, зникнути*
- [104] *Т (5.9.0х): Цього зазнав і маленький принц, коли відчув свої почуття до лиса. Т*
- [105] *П (6.9.0х): Я більше не знаю, що маю думати, у що можу вірити, за що можу триматися*
- [106] *П (6.9.0х): Як воно вимучує, це почуття «можна мені чи не можна». Завтра зможемо поговорити*
- [107] *Т (6.9.0х) о котрій – сьогодні ввечері, який номер Т*
- [108] *П (6.09.0х): Мені можна до Вас приходити, та не можна по-справжньому доторкнутись. Ви подаєте мені руку, але мене не тримаєте. Я відскакую рикошетом. Це мене мучить*
- [109] *Т (6.9.0х): Якщо це так, то мені жаль. Т*
- [110] *П (6.9.0х): о 6.40 Можна мені чи ні, це ж мама, а не тато. Гарно Вам добратися додому.*
- [111] *Т (6.9.0х): Я в дорозі додому. Т*
- [112] *П (6.9.0х): Дякую, що даєте знати про себе. Па-па П*
- [113] *П (6.9.0х): ДТ! Дякувати Богу, я знову маю трохи ґрунту під ногами. Те, що я переживаю по роботі, робить мене безпорадною. Але це мені й допомогло, де Ви?! П*
- [114] *П (6.9.0х): о 23.48 ДТ, сподіваюся, Ви добре добралися. Повідомте мене, коли матимете час цими днями або напишіть мені мейл. Дякую і па П*
- [115] *П (7.9.0х): о 7.02 Дякую, що це таке, що так прив'язує мене до Вас. Це болить, напевно, більше, ніж приносить користі. Гарно Вам добратися додому. П*

Коментар

ДОЛАННЯ ПОЛЯРИЗОВАНИХ ДЕБАТІВ

Дискусії щодо нових засобів комунікації і використання їх потенціалу для психотерапії швидко ведуть до поляризації між підтримкою і запереченням. Підхід, який базується на аналізі конкретного матеріалу, може слугувати містком.

У службах «телефону довіри» уже багато років надають консультації через засоби комунікації; Харві Сакс (Harvey Sacks 1992) розробив свій метод конверсаційного аналізу на основі діалогів служб «телефону довіри». Спілкування через електронні засоби комунікації також вимагає когнітивного, емоційного та резонансно-інтерактивного збалансовування під час обміну предметними і символічними змістами. Тому таке спілкування – це щось більше, ніж кодування і декодування

між «передавачем» і «приймачем» (Peräkylä, 2004). Люди «бачать» і «читають» та збалансовують їх, як їх «бачать» і «читають» їх інші. Саме в цьому полягає конвергенція з новітніми психоаналітичними підходами, які ведуть мову про «поле» (Ferro, 2003; Baranger, 2012) і сповідують релятивістські погляди (Altmeyer, 2011; Buchholz, 2005; Mitchell, 2000).

СМС-ТЕРАПІЯ – СПІЛКУВАННЯ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ

На терапію, ведену через смс, не слід вішати ярлик «неповноцінної» вже тому, що немає інтонацій та поглядів, голосу й жестів. Набагато більше мало б цікавити питання, *які* проблеми можна вирішити цим способом ведення спілкування? Смс дозволяє лише короткі повідомлення, а де панує така стислість, кожне слово набуває додаткової значущості. Звертання відбувається скорочено, так само як прикінцеві формули, інколи їх нема взагалі – інакше, ніж у листі чи мейлі. *Як* використовуються ці скорочення і *як* їх розуміють? Чи є в цій стислості шанс на побудову особливої, незвичайної комплексності?

СЦЕНА ДІАЛОГУ І СЦЕНА ПОСИЛАННЯ

Доцільно розрізняти 2 рівні. Tomasello (2002) називає один «сценою діалогу», а інший «сценою посилення». Сцена діалогу визначається форматами стислості, тут увагу можна спрямовувати на те, як кожна зі сторін використовує умови скороченості. Це звучить дивно, але не так вже й незвично.

Ілюстрація: англійське слово «флірт» походить від французького мистецтва "fleurter". Коли кавалер (за описом, скажімо, Бальзака) приносив букет, прийшовши у гості на запрошення дами свого серця, він тим самим слідував вузькому формату ввічливості – з одного боку. З іншого ж, через набір квітів, розмір букета, маленькі варіації стандартизованих слів гість міг при врученні виразити господині те, на що вона могла відповісти (або ж не робила цього); скажімо, притримавши його руку в своїй на частку секунди довше, ніж було необхідно. Оточуючі не мали цього помітити і саме тому загострювали свою увагу. Це і є сцена діалогу. Стислість *надає* учасникам *можливість* елегантно відступити; у випадку провалу «нічого» не сталося. Якщо перенести ілюстративну модель на смс-терапію, то

сцена діалогу стосується не змісту, а спільного керування спілкуванням – хто відповідає або мовчить? Що таке «обмежуючі умови» (англ. «constraint conditions», прим.пер.): чи можна розпитувати, чи буде розпитування? Які права буде надано або забрано?

А сцена посилення, натомість, стосується змісту обмінюваної інформації: на що посилаються автори у своїх повідомленнях? Звідки вони знають, що мається на увазі? Особливо тоді, коли вислови через стислість стають неоднозначними? Психотерапевти здебільшого спрямовують свою увагу виключно на цей змістовий рівень. При цьому губиться те, що в комбінації обидвох рівнів може з'явитися приваблива гра додаткових значень і завуальованості, поглиблення і резонансу. У накладанні двох «сцен» вже Аргеландер (Argelander 1979) припускав найсприятливішу мить для регулювання афектів та інтерпретацій. Обидві «сцени» ми тут застосовуватимемо як перспективи, як різні кути зору на матеріал.

ПРО МАТЕРІАЛ

Цікавий момент виявляється вже у тому, що наведений тут смс-діалог починається з «Дякую» [1], отже, вже перед тим мусило відбутися щось, за що П дякує. І далі, як би це очікувалося у побутовому діалозі, не слідує «На здоров'я» чи «Будь ласка», а – нічого. Мовчання. Пропуски стають значимими. Їхнє значення – не ухиляння, П їх сприймає радше як очікування; вона реагує наступними вісьмома повідомленнями до Т, в яких пише знову й знову, що вона багато думає про «ДТ», дає собі раду, не має права відступити. Повідомляється посилення на «нього», коментар у дужках повідомляє, на увазі мають батька. Ці двоє, швидше за все, володіють якимось спільним знанням. Воно настільки велике, що достатньо послатися на «нього» - й інший знатиме, про кого йдеться. Сцена діалогу створює інше значення: вона дозволяє відмовитися від форматів взаємності («дякую» – «прошу»), що інтерпретується учасниками як довірливі стосунки, а не як «порушення правил»; ніхто не скаржиться на брак ввічливості. Довільний примус до стислості сприяє довільному стилю поведінки. Розбір сцени посилення показує „спільне знання” (англ. «shared knowledge» - прим.пер.), лише ми, інтерпретатори, з нього виключені.

Вісім повідомлень надіслано з одного боку, чи відбувся обмін е-мейлами, оголошений 11.8.0х словами «Всього багато» [5], ми не

дізнаємося. Навіть коли П пише «бракує Вас, П» [6] – ДТ не реагує. Цей прояв неоднозначний. Не в сенсі клінічної амбівалентності, а в сенсі можливостей розмаїтої класифікації.

Маленьке речення можна продовжити по-різному: напр., «Бракує Вас, отже, дайте про себе знати!» або «Бракує Вас, я сумую за Вами» або «Бракує Вас, чому Ви не даєте про себе знати?». До якої категорії належить цей вислів П, що він означає і як він «вимовляється», ДТ, таким чином, може трактувати неоднозначно; якщо б він відреагував – то прийняв би рішення про категорію і тим самим надав цьому маленькому, короткому повідомленню певного значення, якого воно напевно не має – або ще не має. Т мовчить як на доброму аналітичному сеансі. П пише [7] того ж дня: «Чи я забагато від Вас залежу?» Також і це неоднозначний формат спілкування. Питальний формат «забагато» закликає ДТ до «кількісного» визначення того, що можна подати лише як евалюацію; до того ж на питання може дати відповідь лише сама автор питання. Здається, про це вона щось стиха знає, як натякає друга частина: «... та все ж таки». Що це означає, не можна стверджувати з певністю. У сцені посилення могли б додатися міркування про її стан, хоча «тут наразі добре дає собі раду»; у сцені діалогу «та все ж таки» могло б означати, що питання, чи забагато вона залежить від Т, П ставить, хоч і добре дає собі раду. Накладання обох сцен дає можливість уявити інакше продовження: «Тут наразі добре даю собі раду, та все ж таки (навіть коли Ви не даєте про себе знати)».

Комплексність робить питання сенсу невирішуваними. Ця невирішуваність продукує афективну компресію зі структури містифікації. Стислість використовується обома учасниками діалогу для того, щоб його компресувати, внаслідок чого Т змушений думати про П. Тут відбувається набагато більше, ніж кодування і декодування повідомлення – тут намагаються достукатися до людини: шляхом невиразності повідомлення і шляхом створення комплексності через змішання обох сцен.

ТЕРАПЕВТИЧНА СТРАТЕГІЯ: ВИКОРИСТАТИ НЕСТАЧУ

І «ЗАКИНУТИ ПРИМАНКУ»

У повідомленні [8], надісланому через 3 дні, П викликає реакцію Т реченням «Нема права на життя», одночасно повідомляючи про свій стан «Всередині тяжко, зовні ок». На слова «Мені...» а може і «Йому...» поскупились і їх нема. Знову стислість продукує

невирішуваність і тим самим афективну компресію. Наведена відсутність суб'єкта у сцені посилення є тим, що формулює речення без підмета; в сцені діалогу також немає суб'єкта. Емоційність – невід'ємний елемент гри, але досягається іншими засобами, ніж звично. Обидві сцени емоційно компресуються таким чином, що Т реагує.

ДТ [9] ставить речення П у лапки і додає знак питання. Твердження трансформується у запитання. У повсякденному мовленні ми б очікували продовження повідомлення штибу «Що Ви маєте на увазі?», натомість звучить «Що вона зробила?» Друге питання, яке всередині формату спілкування посиляється на щось, що вже могло б раніше бути темою між обома: Що інша особа заперечує право на життя. Формат спілкування знову має велике значення, бо ж цією смс ДТ вперше реагує після більш ніж двотижневого мовчання, а П знає, як може мотивувати його на реакцію. Він реагує не стурбовано, бо ж формат питання «Що вона зробила?» – це вимога поінформувати його! Якщо вона хоче виконати це завдання, то мусить зостатися живою! Залишається відкритим, як терапевт прийшов до свого питання «Що вона зробила?»? Можливо, це проста описка (замість: «Що Ви зробили»)? А, можливо, і щось більше: скажімо, основна психоаналітична ідея при суїцидальності щодо інтроекції злості інтроєкта у Єство (self)? Чи П – це адресат у 3-й особі? Питання спричиняє дію.

Таку загальну терапевтичну стратегію, як тут проаналізовано, можна описати як «приманювання»: Терапевт дуже довго не відповідає, в додаток до стислості, зумовленої смс як засобом комунікації, він мінімізує «підгодовування»; тим більше навантаження несе його перший вислів. Він просто-таки мусить бути багатозначним, щоб П «клюнула».

Цей результат застосовуваної терапевтом стратегії контрінтуїтивний. За умов екстремальної стислості смс-спілкування мали б виникнути очікування, що терапевт надсилатиме особливо багато повідомлень. Та до цього місця ми спостерігаємо протилежне. Чи досягнутий таким чином якийсь конструктив? Відповідь беззаперечна: Так! Досягнуто дуже високого ступеня афективної комплексності та фокусування уваги – це дві дуже добрі умови для терапевтичної роботи. Окреслене, так би мовити, з хірургічною точністю операційне поле розмічене, робота починається.

Цей початок роботи ми хочемо розглянути тут лиш коротко з причин браку місця, а тоді перейти до питання, як за таких обставин стає можливою *емпатія*.

ПОЧАТОК РОБОТИ

На питання Т «Що вона зробила?» [9] відповідь дана того ж дня. «Вона» «наче історія якоїсь іншої» [10] – таким чином скомпресовано й загадково повідомлено, що «вона» - це сама пацієнтка. «Вона» ненавидить «себе».[10]

Терапевт відповідає у побутовому форматі: «Як справи?». Контекст спілкування перетворює звичне значення на актуалізацію самосприйняття. Пацієнтка відповідає [12] у чудернацькій вимученій манері про «неї» та «іншого», аж тут терапевт обирає інший формат: він звертається до своєї пацієнтки «Дорога П» [13]. Звертання, яке досі було цілком відсутнім, отримує діалогове значення: це «передвіщення» (англ.: «pre-announcement» - прим. пер.), добре досліджене в конверсаційному аналізі. «Передвіщення» використовують лікарі, коли повідомляють нові результати обстеження (Maynard, 2004), або люди, коли розповідають історію (Goodwin, 1984; Jefferson, 1978; Mandelbaum, 2013; Stivers, 2008). Передвіщення анонсують тип спілкування, який послідує, виділяють його, вимагають особливої уваги. Вони дають зрозуміти, якої реакції чекає мовець від слухача («Чуєш, зі мною трапилося таке класне?») або що зараз буде жарт. Конверсаційний аналіз (Heritage, 2011) може показати, як «передвіщення» співорганізують тип „моментів емпатії» (англ. – «empathic moments», прим.пер.). Лікар, який готує свого пацієнта до поганого діагнозу, використовує інші звороти, ніж хтось бажаючий розповісти «класну історію». «Передвіщення» інформує як про подальший вислів, так і про очікувану реакцію. Лікар наперед знає, що пацієнтка може відчувати потрясіння; слухач класної історії має здивуватися; кому проанонсують жарт – гляди, та й засміється.

«Дорога П» [13] – це формат звертання для листа. Оскільки його дотепер не було, то зараз він отримує ефект «передвіщення». Отже, сцену діалогу можна було б перекласти так: «Увага! Зараз буде важливе повідомлення!» Вона адресована «м'яко». Після «передвіщення» терапевт задає питання: «та інша хто вона і що вона зробила. Наша тема номер один. Т.» [13]

М'яке, довірливе звертання разом з нагадуванням «тема номер один» - це дія, спрямована на побудову робочого альянсу за умов стислості.

Вона увінчалася успіхом: в той час, як пацієнтка у попередній сцені посилення зобразила драматургічну суміш «тієї іншої» та «себе», то зараз [14] відбувається чітке диференціювання: «Я не можу нічого з цим зробити».

Це сформульовано контрастивно, з утворенням меж («я» проти «чогось»), і те, що з'являється з іншого боку межі, формулюється влучно: «проти відчуття: я погана і нічого не варта+без прав». На якусь мить Я та інтроект перестали зливатися, а їх посадили одне напроти одного. Це диференціювання утворює повну протилежність до ризикованої регресії, яка би була пов'язана з дедиференціацією. Що пацієнтка страждає від цього, Т «розуміє» у своїй відповіді [15]. Робота з диференціювання продовжується наступним повідомленням, що П хотіла б «мати право» жити, а терапевт негайно запитує: «Хто дає на це дозвіл?» [17] Ефект дивовижний: те, що ще щойно було дифузним почуттям без можливості впливу на нього, стає вкладеним у рамки дозволу й заборони. Те, що пацієнтка з мукою переживала, тематизується як питання дозволу й заборони. Дифузне почуття, яке майже неможливо витримати фізично, стало вирішуваною проблемою за допомогою терапевтичної трансформації (тут ми можемо точно відслідкувати її окремі кроки).

Друге питання терапевта «Чим я можу посприяти?» вбудовує цю рамку в іншу – ширшу, яка в психоаналізі називається перенесенням. На обидва питання пацієнтка відповідає окремо. І словами «чим можете допомогти – вже саме питання йде на користь» перетворює формат терапевтичного питання у ствердження. Вона реагує на невимовлене, але явно чує цілеспрямоване повідомлення терапевта, що він хоче допомогти.

РАМКА, ФОРМАТ, СХЕМА – ПОКАЗНИКИ СПОСОБУ ДІЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

У когнітивних дослідженнях *рамки* вважаються динамічним соціальним конструктом (Altheide, 2002). Вони залишаються нестабільними незалежно від дій учасників, можуть динамічно та гнучко пристосовуватися до ситуацій.

Концепція рамки дає зрозуміти, коли інтерпретація може бути успішною: вона ставить один і той же досвід в іншу рамку – і так трансформує його значення. Обрамлення в діалозі обов'язкове для успішної інтерпретації й неминує змінює пізнання, а внаслідок цього – спосіб емоційного переживання. Інтерпретація насправді діє, так би мовити, «через голову»; вона йде «зверху вниз», не «знизу вгору». Те

ж саме переживання, той же самий досвід раптом стає «видно» в іншій рамці, і ця метафора «бачення» артикулює досвід когнітивно-афективної трансформації (див. тж. Buchholz, 1996).

Від інтерактивно згенерованої та гнучко розташованої рамки необхідно відрізняти *формат* вислову. Найпоширеніші формати – це повідомлення або розповідь, питання та відповідь, виклад або інформація. Формати мають „recipient-design“, вони орієнтовані на адресата. Дітям розповідають історії, а не передають «повідомлення»; їм історії розповідають інакше, ніж дорослим. Формати – це інструменти когнітивної репрезентації та водночас соціальної інтеграції, використовувані несвідомо та здобуті в культурному пристосуванні. *Рамки* процесуально підтримують способи (когнітивно-емоційного) переживання, а *формати* – це способи повідомлення й опису досвіду. В описуваному тут прикладі Т використовує модальне дієслово П «мати право» [16] і робить видимою рамку, всередині якої П заплуталася у своїх похмурих переживаннях. Т перетворює «мати право» у «дозвіл» [17], особливий формат його питання несе з собою подив, що доросла людина дозволяє встановлювати щодо себе заборони чи дозволи і страждати від цього.

Поряд з рамками та форматами конверсаційний аналіз та когнітивні дослідження в такій же мірі знайомі зі *схемами*, які розуміються як метаконцепція. Схеми репрезентують типи знань, від простих образних форматів до комплексного абстрактного знання. Схеми можуть бути зв'язані між собою («фамільна схожість»). Активація схем впливає на спогади та актуалізацію певного стану знань та досвіду.

У прикладі формат питань та схема гармоніюють між собою. Формат питання [17] має на увазі, що Т розуміє П як «дитину», яка мусить питати дозволу або керуватися заборонами. Схема заборони та дозволу пов'язана з непроговореним досвідом сцен з дитинства. Одночасно формат питання має апелятивну цінність; П закликають усвідомити свою реальність дорослості. Формат питання, говорячи психоаналітичною мовою, мультивалентний: він подібний на «пошук інформації», але артикулює ставлення до регресії і послуху. П безпосередньо реагує на це [18] словами «Гарне питання» й відповідає, що вже саме питання «добре діє».

Ці міркування ми хочемо проаналізувати на двох інших прикладах інтерпретацій. Розглянемо вислови [54[53?]] до [56[55?]]. Знову виринає заборона жити й насолоджуватися, «вона» не має права, настав час для «удару» - і мовляче Я пацієнтки додає: «я цього не витримаю». Відповідь Т «Ні, вона має право, бо що було, те минуло. Т» прямо

викликає вимір часовості. П вже більше не дитина, яка «не може витримати» ударів, а доросла людина, яка виросла з цього досвіду, але знову й знову схиляється до цієї схеми пережиттів. Цей формат вислову Т – не питання, а твердження, яке робить Т фігурою, що надає дозвіл. Хоча Т й перебирає на себе роль могутнього, та тим самим терапевтично позиціонується на її стороні.

У [79[78?]] П запитує: «Чому я так залежна від Вас?!», у кінці стоїть знак питання і знак оклику. У питанні можна розпізнати рамку негативної оцінки. Терапевт протидіє цьому, застосовуючи типовий для інтерпретацій формат „х = у”: «Бути залежним це...вміння». І додає нову метафору: «Ваша незалежність була захисним панцирем». Це функціонує як метафорична рамка для минулого, супроти якого залежність, яка відчувається, може бути оправлена лише в позитивну рамку: крок у розвитку. Відповідь П «моя душа слабка і безпорадна» [81[80?]] реагує на цю метафорику. Методичні концепції рамок, формату і схеми видаються нам джерелами цінних показників для точнішого дослідження способів дії інтерпретацій, а також інших висловів у майбутньому.

СМС-«ДУШПАСТИРСТВО»: ЕМПАТІЯ МОЖЛИВА?

Вищенаведені міркування ми б хотіли безпосередньо доповнити показниками того, як «артикулюється» емпатія. Емпатія, як і «любов», не має чіткої дефініції, на неї можна посылатися за багатьох обставин. Конверсаційний аналіз не питає, *що таке* «емпатія». Він перекладає таку онтологію процесуально: *як, якими засобами* спілкування «робиться» емпатія? Технічно це звучить відштовхуюче, але заглиблення у таке формулювання показує, що емпатію таким чином можна досліджувати як *спільний* утвір. Як повинен пацієнт щось зробити, щоб терапевт зміг проявити емпатію? Як пацієнт «квитує» емпатичний вислів терапевта?

У побутових ситуаціях вдається описати артикуляційні формати емпатії. Вже Goffman (1978) описав т.зв. „звуки у відповідь” (англ. «response cries», прим.пер.), ті «охи» й «ахи» зітхаючого співчуття, тихої співучасті або відразу спадаючого збудження. Вони артикулюються тоді, коли чуєш досвід, з яким сам знайомий; коли вирвали зуб, коли чуєш про перший поцілунок або що хтось помер.

Ми ж знаходимо інші емпатичні формати, які (Heritage, 2011; Heritage & Lindström, 2012) можна підпорядковувати різним рівням спектру

емпатії. Спершу йдуть „допоміжні запитання” (англ. – «ancillary questions», прим.пер.), які ми використовуємо тоді, коли застосовуємо «допоміжне перепитування» там, де в іншому випадку можливі „звуки у відповідь”. Це спостереження має для конwersaційного аналізу важливе значення, бо таке перепитування можна й опускати – з ефектом «розмова зам’ялася». Терапевт запитує, хто «вона» така і що вона зробила, й це можна навести тут як приклад поряд з іншими.

Наступний рівень за Heritage – „паралельні оцінки” (англ. «parallel assessments» – прим.пер.). Це має місце, скажімо, тоді, коли в побуті хтось розповідає, що мав роботу, при якій мусив тривало пересуватися на колінах, і додає, як це боляче, а слухач відповідає: «тта, я добре це знаю». Він реагує «паралельно» подібною оцінкою власних аналогічних переживань. Такий терапевтичний приклад ми вже теж бачили: «Це я розумію» [15].

Емпатичні реакції у цих простих формах не залишаються статичними. Інші емпатичні артикуляційні формати розв’язують практичну дилему: як уникнути того, щоб сприйматися чи висловлюватися виключно поверхнево, вульгарно, формально або й байдуже та водночас не перебільшено, не надто «рясно» і не узурпуючи чийсь тему.

Heritage називає такі форми «приписувані оцінки» (англ. – «subjunctive assessment», прим.пер.): вислови не в дійсному і не в умовному способі, а в т.зв. суб’юнктиві. Побутовий приклад: хтось розказує кухонний рецепт і повідомляє про якийсь складник, який ще ніколи не додавав, щойно збирається наступного разу додати; слухач же каже щось на кшталт: «О, чудово, це було б фантастично!» й артикулює ще жодного разу не відчутий післясмак на фоні почутого анонсу, як це має смакувати, так, наче відчуває це якраз в момент розповіді.

Таку „приписану оцінку” ми знаходимо далі по ходу послідовного аналізування тексту, коли терапевт каже: «Я переконаний, що досвід добрих стосунків є підґрунтям цього права» [19]. Це сформульовано дійсним способом; це вказує на майбутнє, яке ще не настало, про яке терапевт напевне знає, що в ньому базується право на життя. Вражаючий вислів [31]: «Вашу душу неможливо зруйнувати» так само належить до „приписуваних оцінок». Це речення не піддається жодній фальсифікаторській логіці, його неможливо спростувати, неможливо й підтвердити; воно спрямоване у майбутнє й черпає з нього силу для теперішнього.

Heritage наводить також «реакції спостерігача» (англ. – «observer responses», прим.пер.), за допомогою яких слухач бере на себе роль

уявного свідка. Він висловлюється так, що мовцю стає ясно: емпатичний слухач прямує за досвідом мовця, зі свого боку активно уявляє повідомлювану сцену і таким чином має доступ до подій, не переживши їх самотужки; своїми висловами він позиціонується як «спостерігач». Як приклад цього особливого емоційного позиціонування можна було б навести багато місць в матеріалі. Достатньо буде прикладу [36]: «Та й я ж дуже міцно пов'язаний з Вами».

Виходячи за межі поглядів Heritage, так і хочеться назвати особливий формат психоаналітичного висловлювання наступним ступенем емпатії. На користь цього можна навести такі речення терапевта, як «Це любов без взаємності» [34], або «У Вас були причини багато йому дати – але ці причини вже більше не діють» [38].

Формат складається з двох частин. Перша частина доповнює переживання навколо вже відомих подробиць і поєднує їх між собою. Те, що П відчуває «любов», – це одна подробиця; те, що вона без взаємності, – інша. І от між обома встановлюється взаємозв'язок – так, як у другому прикладі: Були причини багато йому дати – і тоді поєднання з минулим часом, що вони вже більше не діють.

Щодо особливого формату, який тут застосовується, виглядає вартим уваги наступне: терапевт додає другу частину після встановлення взаємозв'язку і часто наприкінці дає «оцінку». Після «У Вас були причини багато йому дати» йде речення: «Це погано». Ця оцінка – не моральне, а емпатичне ставлення, «паралельна оцінка». Цей же формат інтерпретацій можна знайти у висловлюванні терапевта [42]: «Це уявлення містить також зародок бажання бути поряд зі мною, і це добре». Знову за встановленням взаємозв'язку йде оцінка, і знову вона сформульована з позиції емпатичної «паралельної оцінки». Цей формат захищає пацієнтку, явно тероризовану своїм інтроектом, від нових нападів.

ВИСНОВКИ

Цей матеріал – перша ластівка, яка представляє цільний епізод та аналіз терапевтичного смс-«душпастирства» (Фройд неодноразово називав психоаналіз «світським душпастирством», Buchholz 2003). Конверсаційний аналіз пропонує для цього певне диференціювання; ми намагалися сформулювати все так, щоб не занадто відштовхнути клініцистів чисто «технічним» аналізом.

Чи можна щось сказати до питання про шанси такої форми інтервенції? Спробуємо відповісти.

Мова йде про можливість допомогти за ситуативними показами; таке спілкування через смс не таке вже й обмежене, як можна припустити на перший погляд.

Надання такого виду допомоги, ймовірно, можливе лише в контексті вже встановленого терапевтичного зв'язку і такою особою терапевта, яка в своєму професійному розвитку вже не обов'язково прив'язана до схематизму діагнозів та «інтервенції», а може використати можливості спілкування так, щоб дати можливість пацієнту бодай дозовано користатися з власної людяності.

Застосовувані при цьому конверсаційні засоби терапевтичного мовлення можна ре-конструювати. Було б логічною помилкою зробити висновок з таких видів аналізу, що можна запровадити окрему «техніку» ведення смс-розмов, яку можна вивчити і яка може заступити інші усталені форми психотерапії. Те, що було тут описано з позиції конверсаційного аналізу, - це реконструкція «заднім числом» (!); помилка полягала б у тому, коли вважати, що практику такого спілкування можна просувати. Те, що існують такі історичні зразки використання засобів комунікації як телефон довіри, ми вже говорили. Правильно було б ані таврувати смс-психодопомогу (а використовувати такі можливості, коли пацієнти перебувають в умовах, описаних тут на початку, і з ними інакше не можна зв'язатися), ані радісно прославляти терапевтичне смс-спілкування. Необхідно дочекатися ретельних досліджень процесу таких форматів спілкування, а також їх результатів.

LITERATUR

Altheide, D. L. (2002). Tracking discourse. In K. Cerulo (Hrsg.), Culture in Mind. Toward a Sociology of Culture and Cognition (S. 172–187). New York/ London: Routledge.

Altmeyer, M. (2011). Soziales Netzwerk Psyche. Versuch einer Standortbestimmung der modernen Psychoanalyse. Forum der Psychoanalyse, 27, 107–128.

- Argelander, H. (1979). Die kognitive Organisation psychischen Geschehens. Ein Versuch zur Systematisierung der kognitiven Organisation in der Psychoanalyse. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Baranger, M. (2012). The intrapsychic and the intersubjective in contemporary psychoanalysis. *International Forum of Psychoanalysis*, 21, 130–135.
- Bauer, S., Okon, E. & Meermann, R. (2008) Nachsorge über SMS. In S. Bauer & H. Kordy (Hrsg.), *E-Mental Health. Neue Medien in der psychosozialen Versorgung* (S. 207-217). Heidelberg: Springer.
- Bellak, L. & Siegel, H. (1987). *Handbook for Intensive Brief and Emergency Psychotherapy (B.E.P.)*. Larchmont, N.Y. (C.P.S. Inc.); dt. Bellak, L. & Small, N. (1972). *Kurzpsychotherapie und Notfallpsychotherapie*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Buchholz, M. B. (1996). Metaphern der 'Kur'. *Qualitative Studien zum therapeutischen Prozess* (2. Auflage 2003). Giessen: Psychosozial.
- Buchholz, Michael B. (2003): Psychoanalyse als "weltliche Seelsorge" (Freud), in: *J. f. Psych.* 11, S. 231–253.
- Buchholz, M. B. (2005). Der Körper in der Sprache. Begegnungen zwischen Psychoanalyse und kognitiver Linguistik. In H. R. Fischer (Hrsg.), *Eine Rose ist eine Rose ... Zur Rolle und Funktion von Metaphern in Wissenschaft und Therapie* (S. 167-198). Weilerswist: Velbrück.
- Ferro, A. (2003). Das Bipersonale Feld. Konstruktivismus und Feldtheorie in der Kinderanalyse. Giessen: Psychosozial.
- Goffman, E. (1978). Response Cries. *Language*, 54, 787–815.
- Goodwin, C. (1984). Notes on story structure and the organization of participation. In J. M. Atkinson & J. C. Heritage (Hrsg.), *Structures of Social Action* (S. 225-246). New York: Cambridge University Press.
- Günthner, Susanne (2012): "Lumpf meinen Slumpf": Die interaktive Organisation von SMS-Dialogen, in: Ayaß, Ruth / Meyer, Christian (Hrsg.). *Sozialität in Slow Motion. Theoretische und empirische Perspektiven; Festschrift für Jörg Bergmann*, Wiesbaden, Springer VS, S. 353–373.
- Heritage, J. C. (2007). Intersubjectivity and progressivity in person (and place) reference. In N. J. Enfield & T. Stivers (Hrsg.), *Person reference in interaction. Linguistic, cultural, and social perspectives* (S. 255–280). Cambridge, UK/ New York: Cambridge University Press.
- Heritage, J. C. (2011). Territories of knowledge, territories of experience: empathic moments in interaction. In T. Stivers, L. Mondada & J. Steensig (Hrsg.), *The morality of knowledge in conversation* (S. 159–183). Cambridge / New York: Cambridge University Press.
- Heritage, J. C. & A. Lindström (2012). Knowledge, empathy, and emotion in a medical encounter. In A. Peräkylä & M.-L. Sorjonen (Hrsg.), *Emotion in Interaction* (S. 256–273). New York: Oxford University Press.
- Jefferson, G. (1978). Sequential aspects of storytelling in conversation. In J. Schenkein (Hrsg.), *Studies in the Organization of Conversational Interaction* (S. 219-248). New York/San Francisco/London: Academic Press.

- Mandelbaum, J. (2013). Storytelling in Conversation. In J. Sidnell & T. Stivers (Hrsg.), *The handbook of conversation analysis* (S. 492–508). Chichester, West Sussex, UK: Wiley-Blackwell.
- Maynard, D. W. (2004). On predicating a diagnosis as an attribute of a person. *Discourse Studies*, 6, 53–76.
- Mitchell, S. A. (2000). *Relationality. From Attachment to Intersubjectivity*. Hillsdale, NJ; New York (The Analytic Press); dt. *Bindung und Beziehung* (2003). *Auf dem Weg zu einer relationalen Psychoanalyse*. Giessen: Psychosozial-Verlag.
- Peräkylä, A. (2004). Two traditions of interaction research. *British Journal of Social Psychology*, 43, 1–20.
- Sacks, H. (1992). *Lectures on Conversation*. Edited by Gail Jefferson, with an introduction by Emanuel A. Schegloff. Oxford: Basil Blackwell.
- Stivers, T. (2008). Stance, alignment, and affiliation during story telling: when nodding is a token of affiliation. *Research on Language and Social Interaction*, 41, 2272–2281.
- Tomasello, M. (2002). *Die kulturelle Entwicklung des menschlichen Denkens. Zur Evolution der Kognition*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Prof. Dr. Dr. Horst Kächele
International Psychoanalytic University Berlin
Stromstr. 3
10555 Berlin
Tel.: +49/30/300117-500
Fax: +49/30/300117-509
E-Mail: horst.kaechele@ipu-berlin.de
- Prof. Dr. Michael B. Buchholz
International Psychoanalytic University Berlin
Stromstr. 3
10555 Berlin
Tel.: +49/30/300117-500
Fax: +49/30/300117-509
E-Mail: michael.buchholz@ipu-berlin.de